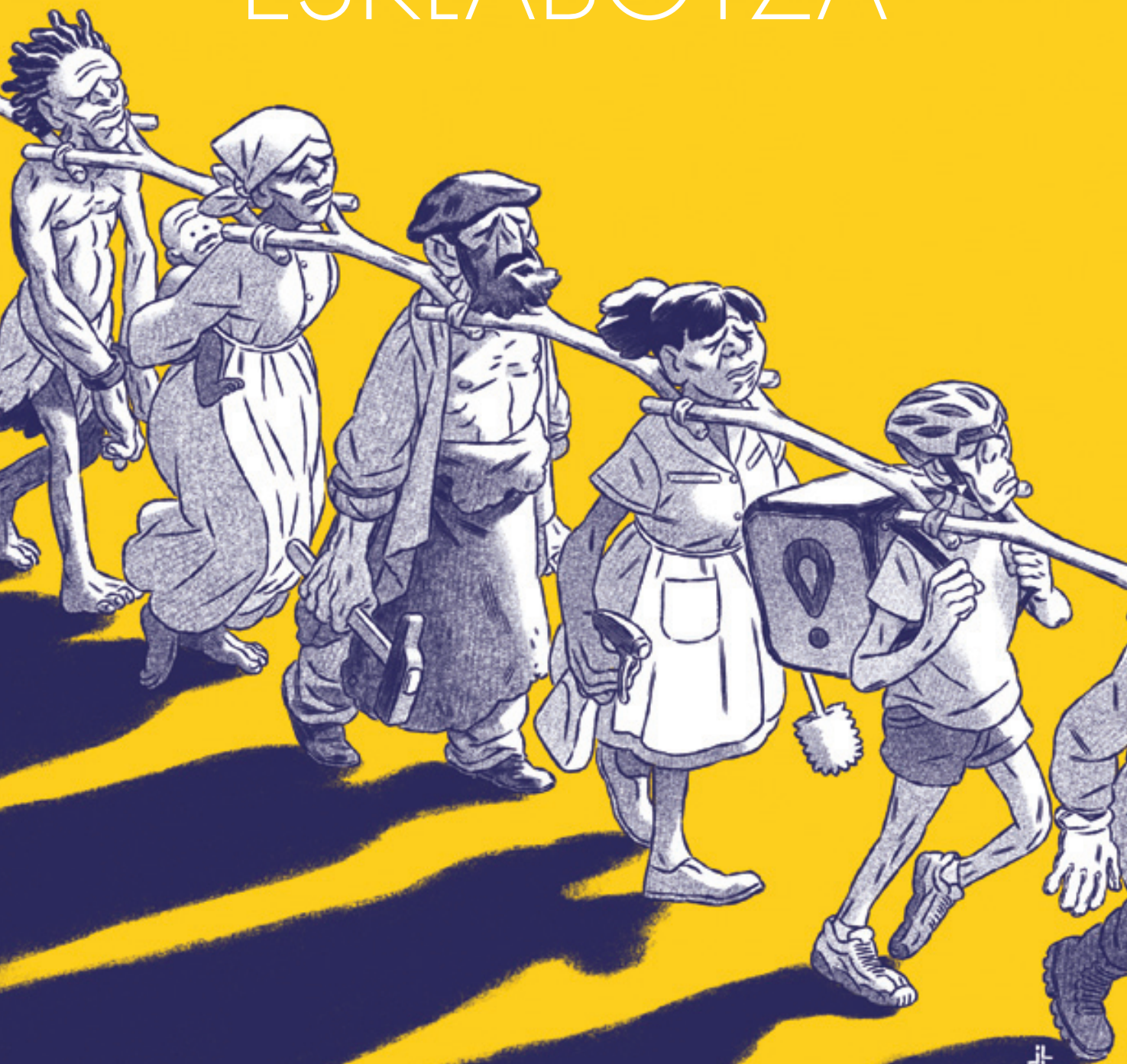

LARRUN #253

KAPITALISMOAREN EUSKAL HISTORIA GLOBAL BAT

EGILEA | **URKO APAOLAZA AVILA**
AZALA | **JOSEBA LARRATXE, JOSEVISKY**

Hankaz gora jarri zaigu mundu borobil hau eta erantzun bila gabiltza edonon, larrialdi sanitarioari, egoera ekologiko jasanezinari eta ekonomia globalaren kolapsoari ezin neurria hartu. Nola iritsi gara honaino? Atzera begira, jabetu gara egungo sistemaren errak engainu historiografiko sakona duela jatorri: kapitalismoa bateraezina da demokraziarekin. Desberdintasunean eta indarkerian oinarritzen da, esklabotzan, azken batean.

Suge baten tankeran denboran zehar azala mudatu duen fenomeno aldakorra da esklabotza, forma eta kolore asko hartu dituena, eta ez beti izen horrekin. Ahaztu irudi klasikoak; lehen hor zegoen eta orain ere hemen dago. Multinazionala da. Euskal Herriko historia liburuetan apenas aipatzen da, baina azkenaldiko ikerketek erakutsi dute gorputzen desjabetzearekin egin dugula aurrera itsasoetan barrena, haiei esker jaso ditugula lehengo armarriak eta oraingo industriak. Prest zaude euskal historia kapitalista deseroso hau ezagutzeko?

LARRUN HILABETEKARI MONOGRAFIKOA · ARGIAren 2.692 zenbakiarekin banatua.

JABEA: KOMUNIKAZIO BIZIAGOA S.A.L. **HELBIDEA:** ZIRKUITU IBILBIDEA, 15. PABLOIA 20160 LASARTE-ORIA **TELEFONOA:** (00 34) 943 37 15 45

POSTA ELEKTRONIKOA: LARRUN@ARGIA.EUS **INPRIMATEGIA:** ANTZA KOMUNIKAZIO GRAFIKOA **DISEINUA:** MAITANE GARTZIANDIA

2020ko ekainaren 28a

Europako obreroen “esklabotza ezkutua”, Ameriketako planta-zioetako esklabotza irekiaren osagarri zela uste zuen Karl Marxek; bi horiek ezinbesteko izan zirela ko-toizko ehun industria iraultzaren motor bihurtzeko XX. mendera arte. Historiako gezur handienetako bat da kapitalismoak esklabotzaren abo-lizioa ekarri zuela; beste itxura bat hartu zuen, baina jarraitu zuen in-dustriaren garapenerako ezinbeste-ko lan indarra izaten.

Mozorroa etengabe aldatzen duen piztia baten antzera, denbo-retan zehar iraun duen gaitza da esklabotzarena, Erdi Aroko jopu-tzatik hasi, Afrikako gorputz kapita-lizazio masiboarekin segi, eta gaur arte. Adibidez, zorpetzea izan da bere hobi ekonomiko garrantzitsue-netako bat. Koskak ezin berdindu geratu diren nekazari edo migra-tzaileak menperatzea oso ohikoa izan da historian zehar; “esklabo ez diren esklaboak, baina egiaz ba-direnak”, deitu zien Alain Testart antropologo frantziarrak jende horiei¹. COVID-19aren ondorioz, In-dian, familia askok interes tasa or-dain ezinezko zorretan ito du bere burua eta bitartekarien esku utzi du daukan gauza bakarra: lan in-darra. Ez da hain urrun joan behar ordea, Europako –eta Euskal Herri-ko– migratzaileen kanpaleku asko-tan antzeko egoerak gertatzen ari dira. Pandemia honek zain asko ire-ki ditu esklabotzak kosk egin dezan, eta kapitalismoak badu odola non-dik zurrupatu.

Baina saihetsezina al da? Desber-dintasun sozialak prozesu ekono-miko logiko eta naturalen ondorio direla diotenen kontrara, historia ez ofizialean gero eta sarriago ai-patzen dira beste jendarte bat –ko-

munala eta igualitarioa– defendatu izan duten mugimenduak, kapita-lismoak eta botere politikoak behin eta berriz zapalduak izan direnak. Artisanu eta baserritar txikiak, ma-txinatuak, heretikoak, sorginak, zimarroiak, komuneroak... Euskal Herriaren iraganean ere etengabe ageri zaigu tiranoen eta “esklabo ez diren esklaboen” arteko dikotomia hori, horren lekuko da Matalazen burua iltzatu zuten Mauleko gazte-luko kanoia.

**EUSKAL HERRIAREN
IRAGANEAN ERE
ETENGABE AGERI ZAIGU
TIRANOEN ETA ‘ESKLABO
EZ DIREN ESKLABOEN’
ARTEKO DIKOTOMIA,
HORREN LEKUKO DA
MATALAZEN BURUA
ILTZATU ZUTEN MAULEKO
GAZTELUKO KANOIA**

ESKLABO S-REKIN IDAZTEN DA

Esklabo hitzaren esanahia meto-nimia baten ondorioa da eta herri eslaviarrekin dauka zerikusia. Erro-matarrek eslaviarrei “esklabo” dei-tzen zieten, baina herri gisa iden-tifikatzeko, ez besterik. IX. mende inguruan, ordea, Bizantzioren ga-raian gero eta razzia eta harrapa-keta gehiago egin zen Balkanetan, eslaviarrak benetako esklabo bihur-tuta. Hala, herrialde arabiarretan eta bizantziar eremuetan *sakāliba* edo *sklābos* hitzak orokortu ziren giza merkatuan salmentan zegoen

jendeei deitzeko. Esklaboa esanahi horrek azpiratu zuen geroztik.

Inork galdetu al dio bere burua-ri munduko inperioaren diruak, dolarrak, S-aren gainean azaltzen duen marratxoa zer den? Zenbai-ten iritziz, XV. mendean esklaboa-ri gorputzean irartzen zioten hizki edo *carimba*-k iltze bat dauka goitik behera sartua.

Baina jendearen gorpuak inda-rraz erabiltzeko ohitura txarra, hi-tza sortu baino askoz lehenagokoa da. Agian *Sapiens*-aren sorrerara jo beharko genuke? Aldizkari zientifi-koetan azaldu digute Neanderthal gizakiak eta egungo gizaki moder-noak uste baino lotura luzeago eta estuagoa izan zutela Europan², as-kotan elkarren artean nahasteraino. Bataren etorrerak ez zuen bestea berehalakoan desagerrarazi... bada orduan, zein izan zen euren arte-ko harremana? Galdera kezagarria suerta liteke. Akaso gure haitzu-loetako labarretan azken urteetan egiten ari diren arte abstraktuaren aurkikuntzek egunen batean eman-go digute erantzun sinbolikoren bat horren inguruan.

Bitartean konformatuko gara ar-keologiak esaten digunarekin. Ehiz-tari-biltzaileen garaian ez bezala, neolitikoko estratuetan gerra eta indar erabileraren arrasto ugari to-patu da, seguruenik lotura zuzena izan dezakeena nekazal soberaki-nen sorrerak ekarritako aldaketa sozialekin. Euskal Herrian Guardia-ko La Hoya aztarnategian dozenaka buru-hezur aurkitu zituzten 70eko hamarkadan, zeltek etsaiak deka-pitatu eta haien buruak gordetzeko zuten erritoari jarraiki. K.a V. men-de inguruan burdina moldatzeko teknikek jauzia eman zuten eta ne-kazaritzarako edo eraikuntzarako

¹ Kanbodiako erreinuaren historia, esaterako, zorpetutako esklaboen sisteman oinarriturik dago, gutxienez 1863an kolonizatu izan arte. Testarten ikerketa osorik hemen: labur.eus/GyAmj

² *Nature*-k 2016an argitaraturiko artikulua batek dio gutxienez duela 100.000 urte gurutzatu zirela, bi gizaki espezieetan aurkituriko genomen arabera.

INGELES KARIKATURA. Abolizionista ingelesen 1792an egindako irudian, neskabila beltza torturatzen ikus liteke itsasontzi bateko kapitaina.

tresnez gain, metal horrekin beste gauza bat egiten ikasi zuen giza-kiak: armak. Euskal Herriko nekropolietan ezpatak, lantzak, jabalinak, kaskoak eta ezkutuak azaldu dira. Adituen ustez, baliteke “aginte mota baten” menpeko jendartea sortu izana orduan³, baina zaila da klase sozial horien berri jakitea.

“ZENBAT BALIO DUZUE?”

Gure imajinarioan geratu zaigun esklaboen irudi ezagunenetakoa Aro Klasikoko gladiadoreena da. Eta ez da brometan hartzekoa, hainbat kalkuluren arabera erromatar zirkuetan hiru milioi bizidun hil ziren elkarri borrokan edo piztien hatzaparretan. Erromatar zuzenbidean

esklabotza instituzionalizaturiko egitura zen eta esklaboa jabearen ondasunen parte baino ez. Ez dira gutxi erromatarrek Europa mendebaldean hedaturiko aurrerapenak, baina ezin ahaztu haien inperioaren marmolezko zutoinak ere gerra eta harrapakinean oinarritzen zirela.

Julio Cesarrek Galiako kanpaina famatuan milioi bat lagun atzeman eta saldu zuen esklabo gisa, Plutarco historialari greziarraren arabera. Asterix eta Obelix sagan, Tifusen esklabo egiten dira gure bi lagun galiarrak, nahita, eta haren jauregian “objektu delikatu” gisa tratatzen dituzte; esklaboen merkaturia eta gizakiaren ankerkeria zein finak izan daitezkeen erakutsi zigun ironiko-

ki Renné Goscinnyk: “Zenbat balio duzue?”, galdetzen diete komikiko enkante surrealista batean. “Jarri prezioa, zureak izango gara”, erantzuten du bibotedun txikiak.

Euskal Herrian esklaboen presentzia dokumentatua dago erromatarren Behe Inperioa desagertzen ari zelarik ere. K.o 442 inguruan, Hispaniako Tarraconensis probintzian –Ebro ibar osoan– “bagauden” lehen erasoak jazo ziren; XIX. mendeko idazleek lehen iraultzailetzat zituzten *insoletam bacaudarum* delakoak, krisi garai hartan zegoen deskontentu sozialaren erakusle, baina egiaz ezer gutxi dakigu euren motibazioez, oso jende anitzek osatzen baitzituzten

³ Xabier Peñalver arkeologoak ez du baztertzen zaldunez osaturiko “elite militar” bat ere egotea (*Euskal Herriko historiari ekarpenak*, Gite-Ipes, 2011).

matxino taldeak: lurra galdu zuten nekazariak, lapurrek eta baita ihes egindako esklaboek ere. Iturri klasikoek baskoien lurraldean kokatu zituzten hasiera batean, baina Tarazona eraso eta hango gotzaina hil herioan utzi ostean, Lleidaraino ailegatu ziren. Erromak bisigodo aliatuen laguntzaz borratu zituen mapatik azkenean.

Aro ilun baten hasiera zen hura, bisigodoek *“domuit vasconum”* esaten zuten indarkeriazko mendeak; Aldaietako (Araba) nekropoliko gerlarien arrastoak dira horren lekuko, non eragin germaniarra nabaria baiten.

JAUNTZOEN ASALTOA

Goi Erdi Aroan (V-X mendeak) esklabotza dekadentzian zegoen erromatar tradizioan ezagutu bezala, baina ez zen guztiz desagertu. Historialarien artean eztabaida sakona dago horren inguruan. Pierre Bonnassie maisu frantziarraren arabera, esklabotza hainbat kolpetan eza batu zen –bagauden matxinadatik hasita– eta 1000. urte inguruan nekazari *“libreak”* baino ez zeuden Europako toki gehienetan⁴. Alabaina, nobleziako militarren asalto baten ondorioz, suge zaharrak beste forma bat hartu zuen: joputza.

“Antzinako esklaboen eta nekazal langileen baldintzak homogeneizatu zituen klase harreman bat sortu zen”, dio Silvia Federeci ekin-tzaile feministak. Askoren ustez, esklabotza kolektiboaren bariantea zen joputza: lurrarekin batera, pertsonak jarraitzen zuten jauntxoaren

ren ondasun izaten eta bere legepean egoten, bilurrik gabe bazen ere. “Feudoan lan esplotazioa beti zegoen indarraren erabilerari baldintzatuta”, dio Federicik⁵.

Euskal Herrian hain ezagun eta sinpatiko zaizkigun banderizoen liskarrak ez ziren txikikeria eta ohore kontuek eraginda gertatu. Usurpazioan eta haien “lapurtzeko eskubidean” oinarritzen zituzten aberastasunak eta abizenaren

**EUSKAL HISTORIOGRAFIK
APENAS IKERTU DU
ESKLABO-TRANSAKZIOETAN
IZAN GENUEN PARTE
HARTZEA, GAI ILUN ETA
BAZTERREKOA BAILITZAN.
BAINA ATLANTIKOKO
KOMERTZIOAN TXAPELDUN
ZIREN EUSKALDUNAK, ETA
KOMERTZIO HORREK BELTZA
ZUEN AZALA**

iraupena. XIV. mendean, jauntxoak neurri hertsatzaileak goia jo zuten. Azkoitian, adibidez, seme-alabak ezkontzeko ahaide nagusien oniritzia behar izaten zuten herritar umilek⁶. 1348ko Izurri Beltzak lan-eskua murriztu –Europako biztanleriaren herena hil zen– eta nekazari pobreak botere harremana

irauli nahi izan zutenean, herrialde askotan esklabotza instituzionalizatu zen berriz araudietan, “alferkerian” edo eskean ibiltzen zirenak soldatarik gabe lan egitera derri-gortuz, euren lepoa zepoan ikusi nahi ez bazuten.

HEREJE KOMUNEROAK SUTARA

Erdi Aro amaierako egoera itogarriaren erantzunetako bat mugimendu heretikoak izan ziren. 1440 inguruan Alonso de Mella frantziskotarra Durangoko Tabirara iritsi zen, halako batean “dena komuna izango zela” predikatzen. Heresiek –eta beste gizatalde disidenteeak, agotak kasu– ez zituzten soilik erlijio dogmatikoak dilindan jartzen, egitura sozial eta ekonomikoak ere bai, ez alferrik erre zituzten Durangon 70 herritar sutan urte horietan.

Estamentu sozialen arteko borrokan, esan digute jauntxoak azkenean “galtzaile” atera zirela XV. mende amaieran. Herri askotan ikus ditzakegu haien dorretxeak erditik lepatuta errege eta korrejidoreen aginduz. Baina zein atara zen irabazle? Historian sarritan ikusiko dugun iruzurra gertatu zen: herritar xeheak bere odolez borrokaturikoa, artisau eta merkataria aberatsen –ondoren noble-tutakoak– eskuetan geratu zen. “Kommozio herrikoien aurrean jarri garbirik eduki gabe, agente taldea berrantolatuko dute fortunaren pisuaren arabera”, dio Emiliano Fernández de Pinedo EHUKo historia ekonomikoko katedradunak bere liburu ezagunenean⁷.

⁴ Teoria mutazionistaren defendatzaile zen Bonnassie: sistema ekonomikoetan aldaketak ez dira pixkanaka gertatu, baizik eta iraultzek eta boterearen kontraerasoek sorturiko bat-bateko astinduen bidez. Ideia oso zabalduta izan da Frantzian eta Katalunian.

⁵ Karl Marxek *Kapitala* liburuan azaldutako ideia da hori, filosofoak joputza konparatzen duenean esklabotza eta kapitalismoarekin.

⁶ Azkoitiko 1484 udal ordenantzetan leitu daiteke jauntxoak aspalditik defendatzen zuten eskubidea zela hori. Carmelo Echegarayk jasoa *Compendio de instituciones forales de Guipúzcoa*-n.

⁷ Hortik aurrera “noblezia berri bat” sortuko dela dio Fernández de Pinedok (*Crecimiento económico y transformaciones sociales del País Vasco*) eta Caro Baroja du aipagai. Antropologo beratarren esanetan agente berri horren jatorria garbia da: Amerikako trafikoarekin aberastu eta indiano eta atzerritarrekin senidetutako merkataria ziren.

EDWARD COLSTON URETARA. Arrazakeria instituzionalaren kontrako protestetan Bristoleko Edward Colston trafikatzailaren eskultura erriora bota zuten manifestariak ekainaren 7an. *Time* aldizkariak betikotu zuen unea.

MUNDUKO POTENTZIA, ZEINEN DIRUAREKIN?

Mende horietan euskaldunok itsasoan munduko potentzia bilakatu ginela diote gaur egungo teoriek. Baserri-dolaren ingeniaritza eta basoko egurra erabili genuela, nola barkuen gilak egiteko edo metalezko piezentzako burdinolak sutzeko –Albala Pasaian erreplikatzan ari den *San Juan* baleontzia dugu adibide–. Baina unibertso itsastar horretan bada pieza bat oraindik ondo sartzen ez dena: nondik atera zen itsasontzi horiek egiteko dirua? Orduko eliteen kapital metatzan badago zer ikertua. Euskal proto-industria edo *verlagssystema*, itsas produkzioaren arrazionalizazioa, ezin liteke ulertu harrapaketa osagirik gabe.

Pasai Donibane zen ontzigintza-ren gune nagusietako bat. Lezoko Villaviciosa leinuak –musulmanen kontrako gurutzadetan zutoihala irabazitakoak– Bordabordako ontzioetan eraikiarazi zituen orduko itsasontzi handienetako batzuk, esaterako Espainiako Itsas Armadarentzako edo 1519ko Fernando Magallanesen espediziorako.

1522. urtean “munduko historia-ren eta historia globalaren arteko haustura garbia” eman zen Michael Zeuske historialariaren aburuz. Coloniako (Alemania) unibertsitatean irakasle, *Sklaverei* liburua kalera-tu du –berrikitan Katakrakek gaztelaniaz ere argitaratua–, eta bere ikerketek iraultza txikia ekarri dute esklabotza-ren historia ulertzeko moduan, tipula kapak bezala denboran zehar gainjartzen joan diren esklabotza mota oso desberdinak egon direla baitio, eskubide erromatarraren definizio juridikotik harago. 1522ko irailean Magallanesen espedizioko itsasontzietako bat Sevillara iritsi zen Juan Sebastian Elkano getariarra kapitain zuela. Mundu bira horrek, “harreman historiko estuan jarri zituen kolonialismo europarra, masa esklabotza, inperioak eta kapitalismoa”.

ORDUKO GENOZIDAK, GAURKO HEROI

Izan ere, 1571n espainiarrek Manila fundatu zutenean –honetan ere euskaldun batek zeresan handia izan zuen, Andres Urdanetak–, Lurreko

kontinente guztiak belaontziz lotuta geratu ziren, eskala handiko produkzioari ateak zabalduz. “Munduko historiaren fase globala hasi zen, gaur egun arte irauten duena”, dio Zeuskek. Elkano eta konpainia ez ziren merkataritza bide berriak esploratzera soilik joan, bere balentriaren bosgarren mendeurrenean euskal erakunde ia gehienek azpimarratu duten moduan. Itsasontzian eraman zituzten artilleria piezak, baleztak eta eskopetak salatzen dituzte: “Bidean aurkitzen dituzuen animalia, landare eta gizakiak ekarri”, agindu omen zien Carlos V.a espainiar erregeak.

Amerikako konkistaren lehen ondorioetako bat jatorrizko herrien genozidioa izan zen. Biztanleria indigenaren %95 suntsitu zen, gehienean europarrek eramandako gaixotasunen ondorioz, baina baita bestelako indarkeriengatik ere.

Kristobal Kolonek Hispaniola deituriko irlara iritsi eta urte gutxira, hango taino herriko jendeak desagerrarazi zituzten, eta ondoren, 1510ean inguruko beste irletakoen kontra hasi ziren konkistatzaileak.

ANTONIO LÓPEZEN MONUMENTUA. Kolektibo anti-arrazistek eskatuta, 2018an kendu zuten Antonio López Comillasko markesaren eskultura Bartzelonako izen bereko plazatik. Lópezek euskal esklabista askorekin harreman estua izan zuen. / BARTZELONAKO UDALA

Urte hartan Francisco Garaik, Kolonen bigarren bidaian joandako So-puertako militarrek, lehen armada antolatu zuen karibeak harrapatu etaazienda nahiz urre meategietan lan egitera derrigortzeko, antropofagoak zirela argudiatuz: “...*visto questa rasón e justiçia avía para destruir los dichos caribes los mandamos dar por esclavos*”⁸. 2011n Enkarterrietako museoak liburua aurkeztu zuen Bizkaiko Batzar Nagusietako presidenteak lagunduta, “lehen euskal esploratzaile handia” izan zela esanez.

Baina hainbestekoa izan zen konkistatzaileen sarraskia, ezen espainiar enperadoreak baimena eman baitzien hortik aurrera irla hura afrikar esklaboz birpopulatzeko. Enkarterrietako beste leinu batek berehala hartu zuen horretarako ardura, Sancho Ortiz Urrutia eta

Juan Urrutia osaba-ilobek: 1530ean Cabo Verdetik 60 *beltz* eramán zituzten Hispaniolara; negozio handi baten “izerbegaren punta” baino ez zen⁹. Hanka bat Sevillan eta bestea Ameriketara zutela, merkataritza makabro horren bidez sekulako dirutza egin zuten urte gutxian, eta horren lekuko da Balmasedako San Severino elizan dagoen egurrezko kapera distiratsua.

SEVILLAKO EUSKAL ESKLABISTA POLIEDRIKOAK

Euskaldunek parte hartu al zuten pertsonen salerosketan? Harrigarria badirudi ere, galdera horrek gaur egun arte iraun du akademiaren arloan. Mendeetan, euskal historiografiak apenas ikertu izan du esklabo-transakzioetan izan genuen parte hartzea, gai ilun eta bazterrekoa bailitzan. Seguruenik euskal lu-

rralde isolatuaren mitoak, bertan odol garbitasuna mantendu zela zioena, badu zerikusirik esklabotza gauza arrotz gisa ikustearekin. Baina zaila da imaginario horretan sinestea, Atlantikoko komertzioan txapeldun ziren euskaldunak, eta komertzio horrek beltza zuen azala.

Javier Ortiz Arza ikerlariak Sevillan XVI. mendean bizi zen euskal komunitateaz datu argigarriak eman ditu duela gutxi defendatu duen tesian. Hiri andaluziarra Atlantikoko atea bilakatu zen eta hamarkada gutxian 170.000 lagun aldatu ziren hara, tartean ez euskal merkataririk gutxi. Euskal ontzigintzaren eta trafiko horren arteko dependentzia erabatekoa zen –Indietako “karrean” erabilitako ontzien %80 hemen egiten zituzten–. Hala, burdinazko piezen esportazioak eta esklaboen eskariak triangulu perfektua sortu zuten euskaldunak Gaztelako merkatuan aklimatatzeko.

Izan garraiolari bezala, nola kargadore, merkatarik edo nabigatzaile, haien izenak etengabe ageri dira kontratazio espedienteetan. Ortizen kalkuluen arabera, 1518. eta 1600. urteen artean, euskaldunek gutxienez 10.000 esklabo garraiatu zituzten Sevillatik Amerikara. Esanguratsuena da, ez zela bidean ausaz topatu zuten negozio aukera bat izan, haien inizatibaz sorturikoa baizik. Esklabotzaren katearen hasieran aurki ditzakegu, baimen edo “lizentzia mardulak” hornitzen –Juan Echagoya almiranteak, adibidez, 60.000 dukadu irabazi zituen horrela, fortuna izugarria–, baita garraiolari bezala funtsezko lanak egiten ere. Beste zenbaitetan zerbitzu-paketeak eskaintzen zituzten (lizentzia, esklaboen ontziratzea...), “benetako *todo incluido* bat”, dio Or-

⁸ Diego Colón almiranteari Francisco Garaik 1511n bidalitako gutuna karibeak esklabo egin zituztela esanez; Sevillan Indietako Artxibo Orokorrean gordea.

⁹ Familia horren bizitza ikertu duen Julia Gómez Prieto Deustuko Unibertsitateko irakaslearen esanetan, artxiboetako “beltzen asientoak” arakatzerakoan jakingo da urrutiarren negozioaren benetako tamaina.

tizek. Pedro Murueta bilbotarra izan zen horretan aurreratuen, *Nuestra Señora de Begoña* ontzian Sevillako trafikatzaille handientzat garraiatu zituen esklaboak.

Sevillako euskal merkatari eta nabigatzaileok “esklabista totalak” eta “poliedrikoak” ziren Ortizen esanetan, eta irabazitako dirutzak maiorazkoetan, errentetan eta higiezinetan inbertitu zituzten. Esklabotzaren finantzaketan ere aritu ziren, eta horretan jaun eta jabe izan zen Pedro Morga, Gernikako kaparea. Sevillara iristen ziren euskaldunek bankariarengana jotzen zuten likidezia bila, Santa Cruz auzoan zuen jauregira –Morgak konpainia esklabista propioa ere bazuen, Bermeo eta Azpeitiko bazkideekin–.

Inkizizioeko parte izanez lortu zuen gernikarrak botere ekonomikoa, herejeei atzemandako ondatsunen errezeptore bezala. Ez zen bakarra izan Ofizio Santuaren armak erabiltzen ingurukoei txapela erantzi arazteko. Berdin Sevillan nola Lima, Cartagena eta Mexikoko tribunaletan euskaldun mordoa ibili zen kontu-hartzaile, idazkari edo zerga biltzaile lanetan.

GIZA GORPUTZEN STOCKA

Hain justu, aurretik herejeak pertsegitu ziren gisan, sorgin-ehizak gailurra jo zuen XVI. mende amaiera eta XVII. hasieran, eta Eliza Katolikoak elikaturiko oinarri metafisikoari esker, emakumeen gorputza eta lan erreproduktiboa kapital metatzearen zerbitzura jarri zuen patriarkatuak. Amerikako kolonietan ere disidenteak makurtzeko politika horrek eragina izan zuen, eta indigenak euren senarren mende azpiratu zituzten, Inkisizioaren ikuspegi “adimen gabeak” zirelako: “Bizitza komunala suntsitzea

SEVILLAKO KATEDRALEKO KATEAK. Sevillako katedralaren atariko kateek XVI. mendeko munduko esklabo salmenta sinbolizatu dezakete, hor ixten baitziren tratatu asko. Euskal trafikatzailleek toki pribilegiatua zuten eskailera horietan.

zen kontua, ekonomia kapitalista baterako baldintzak sortzeko estrategiak bultzatuta”, dio Servinik.

Atlantikoa baliabideak metatzeko espazio handi bat bilakatu zen Mendebaldeko Europarentzat, kapitalismoa garatu zedin, eta Afrika giza gorputzen stocka segurtatzeko iturri agortezina zen: “Gorputzek kapital gisa duten kontzeptualizazio historiko eta transkultural hori funtsezkoa da esklabotza fenomeno global gisa ulertzeko –laburbildu du Zeuskek bere liburuan–. Kapital humano horren polibalentziarik gabe, ez zen hedapen inperialik, ez kolonialismorik, ez kosmopolitismorik, ez kapitalismorik izango”.

Lau mende geroago, Minneapoliseko Poliziak George Floyd afroamerikarra hil ondoren arrazakeria instituzionala salatzekeo hedatutako protestetan, manifestariak lehen lerroan jarri dute zapalkuntza historia hori: “AEBak demokraziaren sehaska direla... hori lelokeria da! AEBak natiboen genozidioaren eta

esklabotzaren gainean eraiki ziren. Hori da Amerikako Estatu Batuen fabrika”, dio Spike Lee zine zuzendaria asko zabaldu den bideo batean.

KATALUNIAKO EUSKAL TRATULARIAK

2018ko martxoaren 4an Bartzelonako Udalak Antonio López Comillasko markesaren ohorez egindako eskultura izen bereko plazatik kendu zuen. Tamquem es CIE plataformak plazari “Idrissa Diallo” izena jartzeko eskatu zuen –Bartzelonako Atzeritarren Barneratze Zentrotik igaro ondoren hildako migratzaille ginearra–, gogoraraziz markesak bete-bete hartu zuela parte XIX. mendeko esklabo trafikoan. Katalan familia aberats askok urte horietan dirua nola egin zuten ageriago geratu da auzi horrekin: *oharkabea*n igaro den jardun esklabistaren bidez.

Izan ere, Lópezena ez da esklabo tratulari baten omenez eraikitako eskultura bakarra hiri hartan. Martin Rodrigo Alharilla eta Lizbeth J.

10 BBC Worldeko kazetari Jaime Gonzálezek, berrikitan kontatu du nola deskubritu zuen Pedro Nicolas Chopitea bere arbasoa zela eta esklaboekin trafikatzan zuela: “Korrespondentzia irakurtzeak duen zirrargarriena esklaboen egoerari buruzko deskribapenak dira”.

Chaviano Pompeu Fabra Unibertsitateko historialariek *negrero* horiei buruz 2017an argitaraturiko liburu kolektiboak eztabaida plazaratzeko oinarriak jarri zituen. Bartzelonako enpresari askorentzat esklabo trafikoa “kapitala metatzeko bidea” izan zela dio Rodrigok; are gehiago, ziur da Europako gaur egungo eliteen zati bat familia esklabistetatik datorrela. Artur Mas Kataluniako presidente ohiari bere iragan nabigatzaile eta ekintzailea aipatzean, ahazten zaio esatea herenaitonak esklaboak garraiatzen zituela.

Vidal-Cuadras edo Güell abizenak ere ezagunak dira Katalunian, baina ez hainbeste esklabotza praktikatu eta defendatu zutelako. Azkeneko horren kideetako batek, Eusebi Güellek, Gaudiren obra ezagunenak finantzatu zituen. Bartzelonako Eixampleko eraikin esanguratsu gehienak beltzak torturatu eta esplotatuz egin ahal izan ziren, Kubatik eramandako diruarekin. Zaila da kuantifikatzea esklabotzak Kataluniako ekonomiari egindako ekarpena, baina historialari askorentzat industrializazioaren gakoetako bat izan zen.

Esklabista katalanen unibertso ekonomiko horretan euskaldunek bazuten toki garrantzitsu bat, askok sistema endogamiko hertsian ahaidetzea lortu baitzuten. Dorotea Chopitearen kasua aipa dezakegu. Haren aitak, Mendexatik emigratu eta Txileko Santiago nahiz Rio de la Platan negozio handiak egin zituen, besteak beste esklabo kontrabandoarekin¹⁰. Alaba Dorotea katalan bankari ezagun batekin ezkondu zen eta filantropiara eman zuen bizitza Bartzelonan: eskolak, ospitaleak, elizak... hiriaren egungo pasaia ez litzateke berdina izango “obra sozial” hori gabe. Aita Santua aztertzen ari da beatifikatuko ote duen. Beste bizkaitar batek ere, Agustin Goytisolo lekeitiarrak –Juan Goytisolo idazlearen arba-

DANI BLANCO

DONOSTIAKO ALDE ZAHARREAN. Donostiako Koruko Andre Mariaren basilika eta inguruak hutsik, konfinamendu garaian. Caracaseko Errege Konpainia Gipuzkoarreko akziodunen diruz eraikia, konpainia horrek esklaboen salmentan parte hartu zuen XVIII. mendean.

soa-, Bartzelona hautatu zuen Kubako Cienfuegos-en bere esklaboek produzitzen zioten azukrearen diruak inbertitzeko; Katalunia Plazaren ondoan etxe erraldoia zuen, XX. mendean Banco de Vizcayaren eskuetan amaitu zuena.

ADISKIDEEN ELKARTEKO MEREKANTZIAK

Euskal Herrian ez al dago esklabistak omentzen dituen monumenturik? Ez al dago eraikinik beltzen odolez tindatua? Jakina baietz. Hein batean halaxe gertatzen da Donostiako alde zaharrean arro ageri zaigun Koruko Andre Mariaren basilikarekin, Caracaseko Errege Konpainia Gipuzkoarreko akziodunen diruz eta ekimenez jasoa.

Merkantilismoari haginak berdindu zitzaizkion denborez ari gara, eta Caracaseko konpainia XVIII. mendean oparotasunaren sinonimo izan zen urte luzetan. “Kultura eta zientziaren” hedapenean lagundu zuen, entziklopedia orokorretan irakur daitekeenez. Itsasontziko so-toetan liburu ilustratu debekatuak eramaten zituela nabarmendu izan

du zenbaitek. Baina dokumentaturik dago konpainia horrek esklaboak ere eraman zituela soto horietan, liburu eta kakaoaz gain. Hugh Thomas historialari entzutetsuak dio 12.000 lagun inguru mugitu zituela 1753tik gutxienez 1775 arte.

Haren babesean sorturiko Euskalerriaren Adiskideen Elkarteak, “ezjakintasuna, nagikeria eta alferkeria” borrokatzea zuen helburu. Bada, bere kide ez gutxik esklaboekin ustiatu zituzten Ameriketako soroak, eta afrikarren trafikoa ere parte hartu zuten, batzuetan horretarako espresuki sorturiko enpresatan –Cadizeko Beltzen Konpainia kasu-. Antzerki tragiko honetan, elkarte, konpainia eta negozioetan kiribilduta agertzen zaizkigu orduko euskal abizen ugari (Agirre, Uriarte, Aristegi, Goikoa, Azkarate, Mekoleta, Olazabal, Lasa...), gizakien salerosketa eta esplotazioa atzeko oihalgisa dutela.

Habanako Hiriaren Museoa bada margolan eder bat Montalvoko kondea irudikatzen duena, atzean baperezko makina bat duela, bere ideia “aurrerakoien” seinale.

Esklabista handien izen eta aurpegiak Euskal Herriko kaleetan

GASTEIZ

Arabako Arte Ederren Museoak berrikitan Julian Zulueta Amondoren erretratua erosi du, Federico Madrazo margolari madrildarrak egina. Ana del Val Arabako kultura diputatuak "pertsonaiak duen garrantziagatik" eta "museo honentzat duen esanahiagatik" justifikatu zuen erosketak. Museoak dagoen jauregi aharen alaba Elvirak eginarazi zuen 1912an, beste hainbat eraikinen artean. Margolanaren aitzakian erakusketa ere paratu dute "enpresariaren" inguruan.

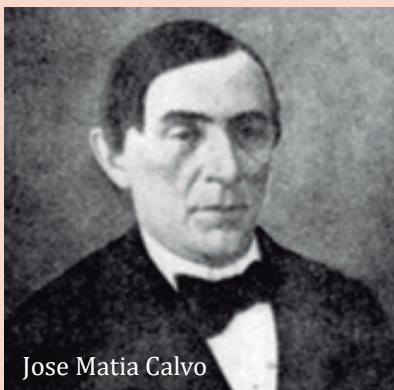
Julian Zulueta izan zen Euskal Herriko eta munduko esklabista handienetakoa –Kubara gutxienez 100.000 afrikar eta txinatar pasa zituzten bere bidez XIX. mendean–.

Julian de Zulueta irretiratuaren erretratua.

Lortutako dirutza eta boterearen ordainetan, Arabako markesaren titulua eman zion Alfonso XII.ak. Orain, bere irudia handikiro ageri zaigu eraikin publikoaren atarian lonaz-

ko afixan, erakusketa irailaren 20ra arte baitago zabalik (ikus argazkia). Handik ez oso urrun, Prado parkearen ondoan, Elvira Zulueta kale bat dauka bere omenez.

Jose Matia Calvo

DONOSTIA

Donostiako Antigua auzoa gurutzatzen duen Matia kaleari, Jose Matia Calvo laudiotarraren omenez jarri zioten izen hori, 1891n. Besteak beste, asiar esklaboak Kuba, Peru, Panama eta Puerto Ricora garraiatzen lehenengotakoa izan zen, Claudio Menchaca-

torrerekin batera Manilan zuen merkataritza konpainiaren bidez. 1871n hil zen oinordekorik gabe, eta egindako dirutzarekin babes-etxe bat sortzea agindu zuen: gaur egungo Matia Fundazioa. Laudion ere kale batek bere izena darama.

PORTUGALETE

Manuel Calvo kaleak Nerbioi itsasadarraren ertz garrantzitsua igarotzen du Portugaleten. Manuel Calvo Agirre Kubako lur eta esklabo jabe handienetakoa izan zen –besteak beste, *Portugalete* azukre-olan 200 esklabok egiten zuten lan–. Orduko beste esklabista handi batekin, Antonio López Comillasko markesarekin, harreman komertzial estua izan zuen. Bere fortunaren zati bat bideratu zuen Portugaleten zerbitzu publikoak ordaintzera, eta Gran Hotel Puente de Portugalete dagoen jauregia ere berak utzi zuen dohaintzan. Hil zenean, Comillas-ko bigarren markesak panteoi ikusgarria jaso zuen Calvoren omenez Portugaleteko hilerrian.

SANTURTZI

Cristobal Murrietaren omenezko eskultura Santurtziko udaletxe parean dago (ikus argazkia) eta 1923an inauguratu zuten –90eko hamarkadan berritua izan zen–. Murrieta, txinatarrak Perura inportatzeko zubia izan zen Matia eta Menchacatorre konpainiarentzat –esklaboek erauzten zuten guano mineral preziatuaren kontsignatario nagusietakoa ere bazen–. Horrez gain, finantzen munduan esklabista handien ordezkari izan zen Londresen, esaterako Lekeitioko Goytisolorena. Portugalete eta Santurtzi arteko bidea egiteko obrak ordaindu zituen, gaur egun bere izena daraman etorbide zabala.

Cristobal de Murrietari monumentua.

Ignacio Pedro Montalvo Ambulodi Arriola da protagonista, arbaso oiartzuarrak zituen enpresaria, zortzi azukre-olen eta 500 esklaboren jabea, Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko kidea.

BIGARREN ESKLABOTZA: ETEKINEN MAXIMIZAZIOA

Gizakien trafikoa ilegal bihurtu zen 1807an ingelesek *Act for the Abolition of the Slave Trade* (esklabo trafikoa abolitzeko legea) sinatu zute-nean. Baina abolizioarena jukutria ederra izan zen, esklaboen plusbalioa izugarri handitu eta etekin askoz gehiago ekarri baitzizkien kontrabandistei. “Bigarren esklabotza” deitzen zaio hemendik aurrerako garaia, Afrikan milioika beltz bahitu zituzten Kubara, Brasilera zein New Orleansera kondizio jasangaitzetan esportatzeko. XIX. mendean *Jesus María* bergantinak 252 esklabo eramane zituen Habanara, horietatik 97 hamahiru eta hamalau urteko neska-toak ziren. Denak bortxatu zituzten.

Esklabotzaren fase berri horretan, merkatu aukera berrietan eta lanaren erauzketan sakontzeko probestu zuen euskaldun askok. AEBetako kotoiarekin batera, Kuba izan zen XIX. mendeko esklabotzaren beste epizentroa, azukrearen eskariak akuilatuta –mendebaldarron gaurko dieta glukosadun neurrigabeak ere badu bere esplikazio kapitalista-. Orduko fortuna handienek Antilletako irla hartan dute jatorria; nekez uler dezakegu Euskal Herriko ekonomiaren historia Kuba eta kanaberak aipatu gabe.

Jose Matia Calvo laudiotarra –egungo Matia Fundazioaren sortzai-

lea-, Manuel Calvo Agirre portugaletarra –Comillasko markesaren bazkidea-, Julio Apeztegia –munduko azukre-ola handienaren jabea-, Pascual Goikoetxea –1883an esklabotza abolitzen zuen deklarazioari muzin egin zion terratenientea–... Baina ororen gainetik, Julian Zulueta zegoen. Sekula ez da nahikoa idatziko hainbeste botere ekonomiko eta politiko ukan zuen baina egun itzalpean ezkutaturik daukaten Arabako esklabista handiaren inguruan.

ZEIN MAGNOLIOTAN DAUDE ZULUETAREN SOSAK?

Zuluetak esklabotza muturrera eramane zuen etekin en maximizazioa lortzeko helburuz. Adierazgarriena da esklaboak jadanik ez zirela esklabo, “kolono” baizik. Eufemismo horrekin, arabarrak milaka txinatar garraiatu zituen indarrez lan eginazteko, *Oquendo* ontziak 1847an Xiamendik Habanara lehen bidaia egin zuenetik. Zeinek esane zuen kontratu-harreman batean bi aldeek ados egon behar dutenik?

Beraz, esklabotza ez zen soilik metatze primitiboaren eta industrializazioaren aurrebaldintza bat izan –Eric Williamsek *Kapitalismoa eta esklabotza* lanean duela mende erdizioen bezala¹¹-, baizik eta aro industrialaren habeetako bat bihurtu zen, baita koloniek metropoliaren kateak hautsi zituztenean ere. Izan ere, nongo magnoliotan daude beltzen odola zurrupatuz aberastu ziren indiano horien guztien diruak? Non gelditu dira munduko fortuna handienetako bat pilatu zuen Julian Zuluetak hildakoan utzi zituen milioika erreale eta urrezko pesoak?¹² XIX. mende

amaieran kapital-aldaketa handi bat egin zen Kubatik Europara, eta esklabista askoren soseki amaitu zuten Londreseko eta Pariseko burtsetan, meatzeetan, trenbide eta itsasontzi konpainietan, bankuetan... Lorratz horri jarraituta iritsiko gara egungo City eta Ibexetan agintzen duten enpresetarako.

ZERRAMENDUAK ETA LURREN ARPILATZEA

Amerikaren natur eta giza arpilatze masiboak bazuen nolabaiteko balio-kiderik Europan. XVIII. mendean lur komunen pribatizazio eta itxiturei ekin zitzaie, Ingalaterran *enclosure* hitzarekin ezagun zirenak –1750 eta 1820 artean herrialde hartako lurren %30 “itxi” zen-. Euskal Herrian ere “larre parteak zerratzera”¹³ eman ziren, baina desamortizazio horiek konplexutasun handia izan zuten eta gatazkak asko luzatu ziren.

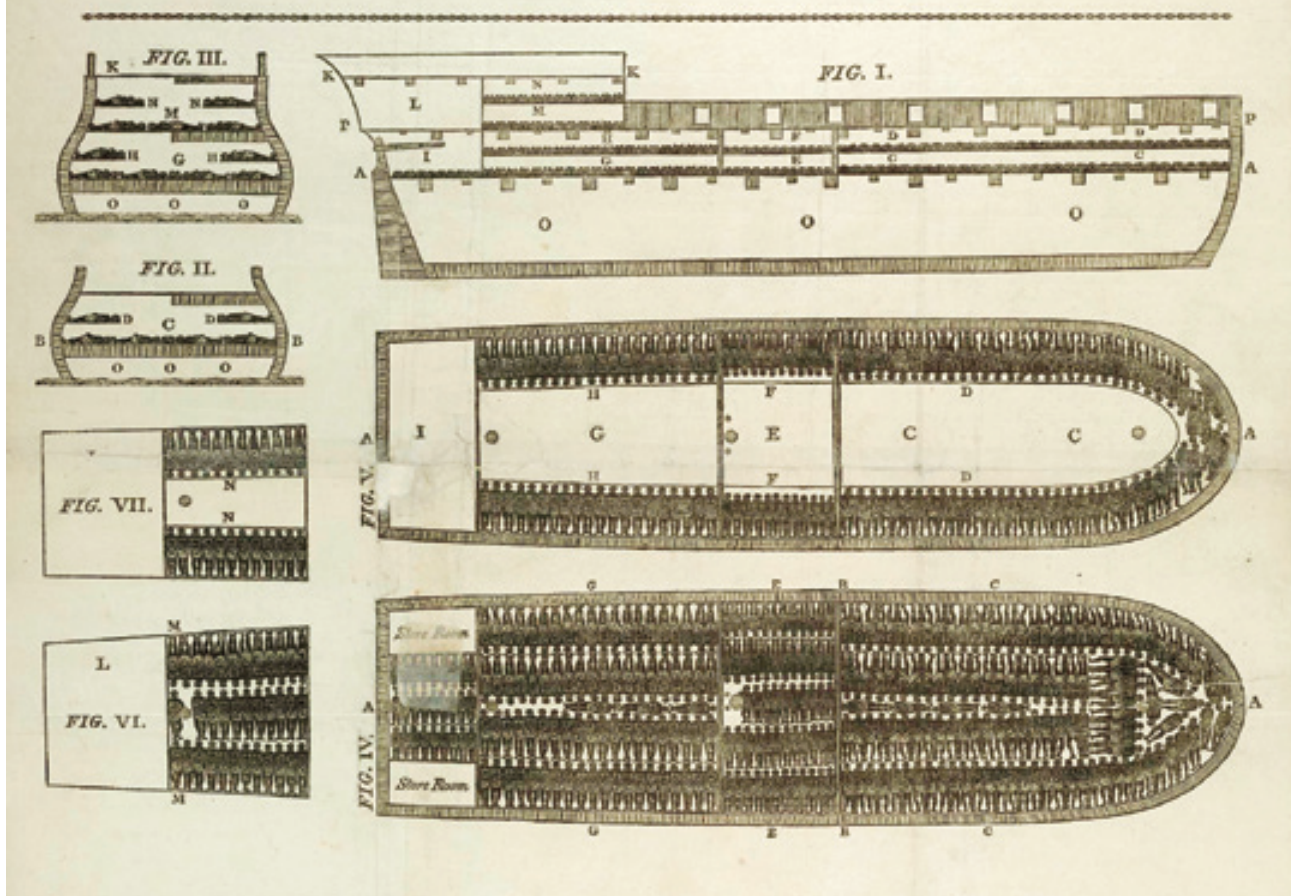
Adibide baterako, Goizuetan herriarrek mendeetan iratzeak ustiatzeko erabilitako basoetako iralekuak oraindik konfrontazio gai ziren 1970eko hamarkadan, aurreko mendean familia aberats alfabetatuek eurentzako erregistratu zituztelako haietako asko. Gauza bera gertatu zen Nafarroako Erriberan korralizekin: XIX. mendeko gerrek eragindako zorpetzearen ondorioz lur-komunak kazikeen esku geratu ziren, eta Bigarren Errepublikan lurrak itzultzea izan zen aldarrikapen komuno nagusia. Joaquin Baleztenak ebatsi zituen korraliza gehientsuen 1840ko hamarkadan; Kubako Candelariako kafe-soroetan esklaboak erabiliz irabazitako milioi errealekin Nafarroako errentadunen negozioan

¹¹ Trinidad eta Tobago independenteko lehen buruzagi beltza, haren lan fundazionalak agerian utzi zuen Ingalaterrak beharrezko izan zuela XVII. eta XVIII. mendeko esklabotza ehungintza garatu eta munduko potentzia bihurtzeko.

¹² Ia sei milioi urrezko peso utzi zizkien oinordekoei. Diru horren zati bat Gasteizen bi jauregi jasotzeko erabili zuten –Zulueta eta Arte Ederren jauregiak-, eta hiriko Gotzaindegia ere alabetako batek, Elvira Zuluetak, jarritako diruarekin eraiki zen. Horrez gain, dirua jaulkitzeko banku bat ere sortu zuten. Beste semeetako batek, Salvador Zuluetak, Kataluniako Samá familiarekin loturik, Bartzelonan eta Londresen inbertitu zuen kapitala.

¹³ Ahetzeko udalak 1796an onartutako euskarazko akta, Armiarma atarian eskuragarri: labur.eus/1V0bm

DESCRIPTION OF A SLAVE SHIP.

sartu zen Leitzako familia karlista ezagunaren arbasoa.

Oro har, pribatizaturiko herri-lurren %25 kontzentratu zen %3aren eskuetan. Azpeitian, bederatzi lurjabe herriko errentaren erdia pirlatzen zuen, Ildefonso Gurrutxagak kontatu zuenez; eta Domezainen, hiru jauntxok beste guztien adina itegun-lur zuten, Manex Goyenecheren arabera.

Marxek zioen prozesu hori ez zela eboluzio ekonomiko baten ondorio izan, lurren errendimendua eskasagoa izaten baitzen gutxi batzuen esku geratzen zirenean, baizik eta “herriaren desjabetze biolentoaren bidez”. Ondare publikoaren lapurreta. Burgesek, opera-

**609 AFRIKAR ESKLABO
ITSASONTZI BATEAN
SARTZEKO DIAGRAMA.
1787AN INGALATERRAN
ARGITARATUA,
ESKLABOTZAREN KONTRA
EGITEKO MUNDUKO
IRUDI EZAGUNENETAKOA
DA GEROZTIK**

zioarekin, lurra merkatal artikuluhuts bilakatu zuten eta maizterreikendutako generoarekin espeku-

latzen hasi ziren: gariaren fluktuazioa harrapakin gozoegia zen trafikanteentzat, harekin ez lukratzeko. Gatazka sozial hori dago 1766ko Azpeitia eta Azkoitiko matxinadaren errailetan; baina burgesia aristokratikoak –Peñafloridako kondea buru– gupidagabe zapaldu zituen mende bateko aurrerapenarekin jaiotako sozialista haiek.

BANKARIEN ERREINUA

Eta zer gertatu zen lurra landu ezinik geratu zirenekin? Zerbitzariak, jornalariak, mandazainak, meatzariak, eskaleak, alderraiak, baztertuak... “beso biluziak” deitu izan zaie. Asko gerrarako erabili zituzten, beste zenbait bandolero sozial bihurtu ziren

EMAKUME MEATZARIAK. XIX. mende amaieran sasi-esklabotzan egin zuten lan meatzariak Triano eta Somorrostro inguruan, gizon zein emakume. Irudian, hainbat amona derrigorrean lan osagarriak egiten.

–Bizkaiko *Patakon* edo *Tretatxu*-ren gisan–, eta gehienek emigratu edo hiriko proletarioen kasta osatu zuten. Testuinguru horretan, iraultza-ren txinpartak sutea eragin zuen Europan XIX. mendean, askatasunaren oihupean. Baina aurretik sarritan gertatu bezala, abarka zaharrik janzteko ere ez zutenak berriz ere mutur-huts gelditu ziren.

1830eko iraultza amaitu zen Luis Filipe Orleanseko duke liberalari buruan Frantziako koroa jarri ziotenean. “Herriak iraultza egin zuen eta politikariak lapurtu egin zioten”, azaldu du Josep Fontana historialari katalanak. Errelato akademikoak iraultza-ren garaipen gisa aurkeztu diguna “bankarien erreinuaren hasiera” baino ez zen izan. Horrela hasi zen kapitalismoaren eta demokraziaren arteko engainu determinista –“Ez dago alternatibarik” esango zuen Margaret Thatcherrek geroago–.

Fontanaren esanetan, ordea, bazeen alternatiba igualitario bat industria garatzeko, artisau familiekin, etxeko produkzio txikiarekin eta “tailer sozialekin” zerikusia zuena,

eta ez hainbeste baporezko makina eta antzeko asmakizun fantastikoe-kin. Baina Ingalaterran fabrika sortu zenetik –esklaboek produzituriko kotoia lantzeko–, ugazabak efizientzia teknologikoa beharrean lan indarraren kontrola lehenetsi zuen soberakin gehiago lortzeko.

20.000 LAGUNEN INDARRA

Engelsek azpimarratu zuen fabrika-ren sistema “esklabotza moderno” bezalakoa zela. Eta zinez hala zen. Ingalaterrako industrializazioaren aro basatienean milaka haur errekrutatu zituzten jipoi eta tortura bidez ehun-makinetan haien eskuak erabiltzeko. Bizkaian ere antzeko kondizioak jasan zituzten 1870eko hamarkadan Triano inguruan aritzen ziren meatzariak. *Cronicas desde la arboleda*¹⁴ dokumentalean ageri denez, ohikoa zen 9 eta 12 urteko haurrak aritzea –Gallartan bizi itxaropena 18 urtekoa zen, erregistro zibilek gezurrik esaten ez badute–.

Txabolismoa eta superpopulazioa nagusitu ziren Meatzaldean urte horietan; Abanto Zierbenako 1877ko

biztanleriaren zentsua, adibidez, lau aldiz handitu zen. Egurrezko barrakoietan pilatuta, langileek meatze-konpainiek jarritako *kantinetan* erosi behar izaten zuten oso kalitate eskaseko janaria. Tifusak eta kolerak makina bat eraman zuen satorraren herrira. Milioika tona burdin-mearauzteko indarra 20.000 lagun inguruk jarri zuten, egunean 12 ordutik gora lan eginez. Esplotazio horren bidez, meatze burgesia bizkaitarrak (Ybarra, Chavarri, Lezama Leguizamon, Ulacia, Durañona...), ingeles konpainiekin baturik lortu zuten aktibo nahikoa industrializazioaren habe nagusi izango ziren labe garaiak martxan jartzeko. Lan-tegi siderurgiko horien beste inbertitzaile batzuk Madril, Londres eta Bartzelonakoak ziren. Ezaguna zai-gu, adibidez Figuereseko Vilallonga familiak ybarratarrekin zuen lotura; azkeneko hauek esklaboen salerosketan ere aritu ziren XIX. mende erdialdean *Cazador Santurzano* izene-ko ontziarekin.

Gizakien edo “bultoen” komertzio-
tietatik eta meatzarien lepotik abe-

¹⁴ TVEk eta EiTBk 2010ean ekoitzia, meatzaritzaren ikuspegi zapaltzaile hori ez bide zitzaizen gustatu zenbait agintariri; An-doni Ortuzar EAJko lehendakariak “murrizketa sinplista” zela esan zuen.

rastu ondoren, Ybarra klanak eta Neguriko beste oligarka askok, ez zuten erreparorik izan XX. mendeko esklabotza handienetako batetik ere probetxua ateratzeko: gerrako gatibuak.

ESKLABO H-REKIN IDAZTEN DA

Alemaniano Hirugarren Reichak iraun zuen bitartean, erregimen naziak 50 milioi pertsona inguru usiatu zituen derrigorrezko lanaren bidez, kontzentrazio esparruetan ez ezik, baita gethoetan edo beste eremu itxietan ere. Gutxienez 24 multinazionalak baliatu zuten abagunea lan-esku merkea lortzeko, tartean Siemens, Volkswagen, BMW, Knorr...¹⁵ Horien guztien artean IG Farbenindustrie nabarmendu dezakegu: etekinak hirukoiztu egin zituen urte gutxian, Auschwitzeko presoek izugarrikeriak eginaraziz.

IG Farben nazien egitura ekonomikoaren parte zen –bere ardura-dunak Nurembergen kondenatuak izan ziren esklabotzagatik– eta ez da harritzeko harekin tratua izan zuten enpresek iragan hori estali nahi izana. Baina konpainiaren paper desklasifikatuek askorako ematen dute, eta esaterako, Altos Hornos de Vizcayak “erlazio zuzena” izan zuela gogorarazi digu Antonio Maestre kazetariak *Franquismo SA* (Akal, 2019) liburuan. Euskal oligarkiako beste ikur batek ere, Banco de Vizcayak, Alemania naziaren agenteetako bat izan zuen kontseilari, Friederic Lipperheide. Izan ere, bankuko kargu gutxi dira 1936ko altxamenduarekin eta orduko korrante faxistekin konexiorik ez dutenak: Careaga, Bordegaray, Aguirre, Delclaux, Lezama Leguizamón... Francoren erregimenaren sostengatzaile oso garrantzitsu izan ziren. “BBVAk segitzen du operatzen bere etekinak liberalismo ekonomikoaren, enpresa jardun-onaren eta merkatuaren esku ikusezinaren frui-

NEKAZARI JOPUAK miniatura ingelesean, 1340. urte ingurukoa.

tu balira bezala”, dio Maestrek.

Euskal Herriko errepide ugari langile batailoiek eginak dira, Bidangozte eta Erronkari artekoa izan liteke ezagunena, Edurne Beaumontek eta Fernando Mendiolak egindako ikerketari esker. Baina badira adibide gehiago: Donostiako Tolosa etorbidea, Jaizkibelen *trabajadoreek* egindako errepidea... Espainiako Estatuko egungo eraikuntzako *trust*-ak (Acciona, Dragados, ACS...) badu zer ezkutatu. Hala ere, frankismoaren esklaboei azalean hizki bat irarri izan baliote, seguruenik Huarteren “H” hizkia litzateke. OHL konpainiaren muinean dagoen Felix Huarte nafarraren enpresak, Madrilgo Erorien Harana bortxazko lanarekin jaso izanaren meritua dauka. 2020ko martxoaren 31n 5.260 milioi euroko negozio kartera deklaratu zuen eraikuntza-taldeak.

KAPITALISMOA DEKAPITATU

Esklabotzaren abolizioa deklaratu zutenean, ingelesek garai ilun hori uko egin zioten –ordainsari bezala esklabo jabeek 17.000 milioi libra jaso ondoren, 2009ko banku-erreskatara arte estatu batek jarritako zifrarik al-tuena–; esklabotza oroimen-kolektibotik ahaztu beharreko zerbait bihur-

tu zen. Nazioarteko konbentzioetan “derrigorrezko lana” izenez hasi ziren deskribatzen sarriago.

Baina, tamalez, “amaierarik gabeko” fenomeno baten aurrean gauden gisan. Hasierako esklabotza motek jarraitzen dute gure artean: zorretan itota daudenena, prostitutza derrigortuta daudenena, haurren erabilera... Historialari feministen aburuz etxeko langileen esklabotza Amerikara garraiatu zituzten beltzena baino handiagoa da kopuruz. Nazioarteko Lan Erakundeak 2016an 40 milioi esklabo zenbatu zituen. GRAINEk, berriz, ohartarazi du milioika hektarea lur usurpatzeko bidean direla Amerikan –tartean Iberdrola eta antzeko enpresak daude–, esklabotza “moderno” gehiagoren hornigai izango diren migrazioak sorraraziz.

Paperik gabeko migratzaile nekazariak, autonomo faltsuak, azpikontrataturiko langile prekarizatuak, beltzean kobratzen duten garbitzaileak... Euskal Herrian oso presente ditugun errealitateak dira. Hasi beharko genuke pentsatzen esklabotza ez dugula errotik ezabatuko, kapitalismoari burua moztan ez diogun bitartean. ●

¹⁵ Enpresariak sei marko ordaintzen zituen presoarengatik. Jateko eta jantzientzako 0,70 kenduta eta urrezko hortzen espolioa kontutan edukita, benetako mauka, bai haiantzat nola presoan “jabe” ziren SSentzat ere.

INPRENTA
Offset eta digitala

**DISEINU
GRAFIKOA**

DISEINU
EDITORIALA

antza

KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

*Txikitik eragiten
Komunitatea zaintzen
Bidea eraikitzen
Aurrera!*

**ALDIZKARIAK
ESKU-ORRIAK
KARTELAK
LIBURUAK
EGUTEGIAK
KATALOGOAK
AGENDAK
KOADERNOAK
KARPETAK
LOGOTIPOAK**

www.**antza**.eus

Zirkuitu Ibilbidea 2, 20160

LASARTE-ORIA

Tel. 943 370 738 · info@antza.eus